

Kadın Girişimcileri Destekleyen Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Impact of Non-Governmental Organizations Supporting Women Entrepreneurs on Local Development

Simge Çin¹ , Fatih Altun²

Öz

Kalkınma, tüm ülkelerin gündeminde olan konulardan biridir. Zamanla kalkınmanın kapsamı değişmiş ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri ortaya çıkmıştır. Kalkınmanın sürdürülebilir olması ve refahın yükseltilmesi için ekonomik düzenlemeler tek başına yetersiz kalmaktadır. Sosyal alanda düzenlemelerin yapılması, hizmetlerin erişilebilir olması, her kesimin üretime katılabilmesi bütüncül ve sürdürülebilir kalkınma için önemli noktalar.

Öte yandan, merkezi kamu hizmetlerinin yerel ulaşmasında ihtiyaçların tespiti ve artan bürokratik süreçler gibi çeşitli zorluklar yaşandığı bilinmektedir. Bu nedenle özellikle yerel kalkınmanın sağlanmasında yerel kuruluşların daha aktif olması beklenmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının da kalkınma sürecinde önemli rolleri bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının yerel ulaşması, hizmet götürmesi, vatandaşlarla birebir temasa geçmesi daha kolaydır. Sivil toplum kuruluşları yürüttüğü projelerle her düzeyde kalkınmaya destek olabilmektedirler.

Bununla birlikte, kalkınmanın sağlanması için toplumun tüm kesimlerinin üretim süreçlerinde aktif olarak yer alması gerekmektedir. Bu çerçevede kadınların da kalkınma sürecine dahil edilmesi önemlidir. Kadın girişimcilerin desteklenmesi hem kadınların sosyal statülerinin gelişmesini hem de kalkınmanın sürdürülebilirliği için nüfusun çoğunluğunun üretime katılmasının sağlanmasında etkili yollardan biridir.

Bu çalışmanın amacı kadın girişimcileri destekleyen sivil toplum kuruluşlarının yerel kalkınmaya etkisinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda, Türkiye’de kadın girişimciliğine yönelik destekleri ile öne çıkan

1 Sorumlu Yazar: Simge Çin (Yüksek Lisans Öğrencisi), Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Balıkesir, Türkiye. E-posta: simgecin@gmail.com ORCID: 0000-0002-6663-0916

2 Fatih Altun (Dr. Öğr. Üyesi), Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Balıkesir, Türkiye. E-posta: fatihaltun75@gmail.com ORCID: 0000-0001-5464-0909

Atf: Çin, S. ve Altun, F. (2021). Kadın Girişimcileri Destekleyen Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Kalkınma Üzerindeki Etkisi. Journal of Social Policy Conferences, 80, 267-297. <https://doi.org/10.26650/jspc.2021.80.000501>

KAMER (Kadın Merkezi), KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği) ve KEDV (Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı) olmak üzere üç STK'nın faaliyetleri incelenmiştir. Kadın girişimcileri destekleyen sivil toplum kuruluşlarının yerel kalkınma üzerindeki etkisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

OECD, Yerel kalkınma, Sivil toplum kuruluşları, Girişimcilik, Kadın girişimci, Kalkınma

Abstract

Development is an issue on the agenda of all countries. It is generally understood that the scope of development must change over time, and sustainable development goals are set. Economic arrangements alone are insufficient for sustainable development or for increasing welfare. Making changes in the social field, the accessibility of services, and the participation of every segment in production are important points in holistic and sustainable development. Today, the most commonly used developmental approaches are multi-actor. As one such actor, non-governmental organizations (NGOs) specialize in their specific fields and provide support where the state cannot. However, NGOs are not simply actors supporting the state; they act as main actors as well.

It can be difficult for state administrations to reach local environments, limiting the ability to deliver services, allowing NGOs a role in providing services and contacting people one-to-one. NGOs support development at all levels through the projects they carry out.

On the other hand, integrating women into development and supporting women entrepreneurs enables the majority of the population to participate in production for both the development of women's social status and the sustainability of development.

This study evaluates the impact of NGOs supporting women entrepreneurs on local development. In this context, the activities of three NGOs, which are outstanding for their support of women's entrepreneurship, are examined, namely, KAMER (Women's Center), KAGİDER (The Women Entrepreneurs Association of Turkey), and KEDV (Foundation for the Support of Women's Work). The impact of NGOs on women entrepreneurs on local development is discussed.

Keywords

Local development, Non-governmental organizations, Entrepreneurship, Woman entrepreneur, Development

Extended Summary

The scope and limits of state intervention have changed as a result of globalization and the changing understanding of management. Under neo-liberal policies, the service area provided by the state has decreased, and public services have been privatized. Social problems have become increasingly complex, and society, which cannot receive support from the state or private sector for a solution, has begun to address its problems itself. This led to the creation of non-governmental organizations (NGOs). The development process is multidimensional. In addition to the economic dimension, it has social, cultural, and political dimensions, and the development of one of these affects the others. Local development must bring together active segments that are not included in the economy. In particular, guiding new entrepreneurs and supporting existing ones can support local economic development.

In this context, women are supported economically through specialized NGOs. They provide vocational training and networking with social support networks as well. With the support of NGOs, women can obtain new resources with which to operate, and their social capital grows. Participation of women in business life facilitates access to other services and empowers women. Inclusion in society accelerates development, and sustainable development is achieved. With globalization, the classical approach to management has begun to cede its place to local governments, the private sector, and NGOs. The principles of pluralism, participatory involvement, transparency, and accountability are important in this new approach. Achieving these principles is possible with the development and strengthening of civil society. NGOs with an independent structure are the key to a strong civil society; they can work faster and more efficiently than public institutions due to their flexible structures. They provide qualified effects for development for this reason.

NGOs contribute to socio-economic development by implementing programs to meet specific needs. Additionally, they ensure the formation of participatory democracy. NGOs that contribute to the provision of pluralist democracy play an active role in protecting the rights of groups in society and achieving them. Taking into account the socio-cultural aspects of societies, the development of these aspects is effective in parallel with economic growth. Thus, sustainable development is ensured.

The flexible adaptation to technology, change, and agenda changes allow NGOs to identify and provide services for social needs. Additionally, their innovative structure enables them to bring new perspectives to bear on public services and to make such services more functional. They can adapt technology developed elsewhere to their locality and demonstrate an innovative approach to local needs. They are more successful than central and local governments in adapting innovation to resources.

NGOs can also successfully mobilize communities. They have the ability to lead change in society by influencing individuals. By creating public opinion and by conducting studies to represent individuals to administrations, they can also have success in political functions.

In summary, the fact that NGOs carry out their work as volunteers both helps projects be less costly and allows those active in their projects voluntarily carry out their work, allowing the project team to act in solidarity. This allows them to create their own control mechanisms within the organization.

Another effect of NGOs on local development is to promote the efficient use of local resources. They contribute to economic development by helping reduce spending on local development. They create political awareness in local communities and support the political development. They play a role in the creation of local policies. They can create an environment of pluralistic and participatory democracy and ensure that all segments of society are included in development by delivering public services to localities. They support cultural development by contributing to access to education. They facilitate participation in the workforce through vocational training projects and consultant on access to employment. This empowers individuals economically, increases labor force participation, and work to reduce income inequality in society, supporting economic development.

Development became intensified following the Second World War. The reason for this is that economic gaps began to be observed between the states that developed in the industrial field and those that did not. States begun to pursue development policies in the economic field. Issues such as unemployment and production received greater attention, and the search for solutions to economic problems grew.

Decreased unemployment tends to increase the welfare level. Cooperation among the NGO, public, and private sectors in underdeveloped regions improve competition between provinces and districts. Creating and supporting women entrepreneurs contributes to the local economy and to national economic development. There is a mutual interaction between women and development. On the one hand, increased levels of development increase the status of women; on the other hand, the empowerment of women in social, economic, and political fields helps accelerate development.

NGOs that support women entrepreneurs consider the development of women to be holistic. They carry out education programs in all fields of literacy and computer education, supporting and consulting in the field of entrepreneurship, and guiding women to resources for their development.

In this document, first, the advantages and functions of NGOs are addressed, and their effects on local development are examined. In the next section, development and local development concepts are studied. In the final section, the activities of the NGOs that support women entrepreneurs and their contributions to local development are investigated.

Kadın Girişimcileri Destekleyen Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Günümüzde değişen yönetim anlayışı ve küreselleşme sonucu devlet müdahalesinin kapsamı ve sınırları değişmiştir. Neo liberal politikalarla birlikte devletin sunduğu hizmet alanı azalmış, kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi ön plana çıkmıştır (Banks ve Hulme, 2012 akt. Becerikli ve Köroğlu, 2017). Kamu politikalarında değişiklikler yaşanmış, merkezi yönetim anlayışı kısmen terk edilerek yerelleşmeye ve özelleşmeye yönelim artmıştır. Bu bağlamda sosyal sorunların çözümü noktasında devletin yanı sıra yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının üstlendiği sorumluluklar da artmıştır. (Şimşek ve Altun, 2020, s. 55). Bu anlayışla birlikte toplumlar giderek karmaşıklaşan sorunların çözümü için devlet ya da özel sektör dışı çözüm yollarına da yönelmişlerdir. Böylece üçüncü sektör olarak bilinen sivil toplum kuruluşları (STK) daha çok gündeme gelmeye başlamıştır (Şahin ve Öztürk, 2008, s.4).

Öte yandan, batı ülkeleri ve Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının gelişimi farklı olmuştur. Batı ülkelerinde sivil toplum kuruluşları ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda ortaya çıkarken Türkiye’de durum farklıdır (Öztürk, 2015, s.271). Türkiye’de sivil toplumun gelişmesinin, ihtiyaçlar ve taleplerden ziyade Avrupa Birliği’ne üyelik şartlarına bağlı reformların hayata geçirilmesiyle hız kazandığı söylenebilir. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne aday ülke olmasıyla artan demokratikleşme çabaları sonucu STK’lara verilen destek artmış ve STK kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde artan yardım ve savunuculuk faaliyetleri sebebiyle STK’lar toplum tarafından destek görmüş ve STK’ların faaliyetleri artmaya devam etmiştir.

Diğer taraftan, kalkınma süreci ise çok boyutludur. Ekonomik boyutun yanında sosyal, kültürel ve siyasi boyutları da bulunmaktadır ve bir boyutun geliştirilmesi diğer boyutları da etkilemektedir. (Göymen, 2010, 129). Günümüzde STK’lar, kalkınmanın yeni aktörlerinden biri haline gelmiştir (Genç ve Erdoğan, 2013). Sivil toplum alanının kendi ilke ve kurallarını ortaya koyabilen esnek ve özerk yapısı, devlet ve bireyden bağımsız bir role bürünmesine olanak sağlamıştır. Bu yönü ile STK’lar devletin müdahale alanları dışında kalan alanlarda ekonomik ve sosyal açılardan tamamlayıcı işlevlere sahiptir. Bu bağlamda özellikle bölgesel düzeyde toplumsal ve ekonomik sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirerek yerel kalkınmaya büyük katkılar sunmaktadırlar (Taştekin, 2020, s. 196).

Kalkınma bağlamında ele alınması gereken bir diğer önemli konu ise girişimcilik faaliyetleridir. Ülkelerin kalkınmasında girişimcilik faaliyetlerine verilen destek önemlidir. Çünkü girişimcilik, ekonomik boyutunun yanı sıra toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasında değer yaratma fonksiyonu ile dönüştürücü bir role sahiptir (Filizöz ve Yaraş, 2020, s. 181). Diğer yandan kalkınma ve gelişmenin tam olarak sağlanabilmesi için kadınların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının sağlanmasının da gerekli olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, STK'lar kadın girişimcileri destekleyerek kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımına katkıda bulunup yerel kalkınmayı da desteklemiş olurlar.

STK'lar kadın girişimcilere yönelik mesleki eğitim hizmetleri vermek ve sosyal destek ağları sağlamak suretiyle yerel kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. STK'ların desteği ile sosyal ağları gelişen kadınlar, iş birliği yapabilecekleri yeni fırsatlar elde etmektedir. Böylelikle kadınların sosyal sermayeleri gelişmektedir (Gök, 2014, s.208). Kadının iş yaşamına katılması, diğer hizmetlere ulaşımını kolaylaştırmakta, kadının güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Toplumda dahil edilmesi kalkınma sürecini hızlandırmakta ve sürdürülebilir kalkınma sağlanmaktadır.

Bu çerçevede çalışmada öncelikle girişimci, kadın girişimci, sivil toplum kuruluşları ve yerel kalkınma kavramları ele alınmıştır. Daha sonraki sivil toplum kuruluşlarının işlevleri ve yerel kalkınmaya etkileri üzerinde durulmuştur. En son bölümde ise ülkemizde kadın girişimcileri destekleyen sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ve yerel kalkınmaya sunduğu katkıları incelenmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Girişimci ve Kadın Girişimci Kavramları

1990'lı yıllarda artan yoğun rekabet ortamı beraberinde ürünlerde ve hizmetlerde farklılaşmayı getirmiştir. Artan farklılaşma girişimciliğin önemini vurgulamıştır. Küreselleşme ve küresel krizlerle birlikte gelen farklılaşma ile girişim kavramı için farklı tanımlamalar ortaya çıkmıştır (Küçükaltan, 2009, s.21).

Girişimci, yeni ürün ya da süreçler oluşturarak yeni bir kuruluş kuran veya var olan kuruluşun içinde yeni pazarlara giriş yapan kişi olarak tanımlanabilir. Girişimci, mevcut olan kaynaklarla fırsat olduğuna inandıkları konularda

harekete geçmeye istekli kişilerdir. Var olan potansiyel fırsatı ele alarak belirsizlikleri üstlenme cesareti gösterebilirler. Tecrübe, bilgi ve kişisel motivasyon ile belirsizlikleri üstlenebilmektedirler. (Hisrich, Peters & Shepherd, 2017, s.6).

Girişimciye verilen önem ülkeden ülkeye değişse de ülke kalkınmasına etkisi yadsınamaz. İstihdam olanaklarının artırılmasına ve özellikle geri kalmış yörelerin kalkındırılmasına olan desteği, tüm ülkelerin kabul ettiği ortak noktayı oluşturmaktadır. Emek yoğun işlerin istihdama katkısı, kişisel gereksinimleri karşılayan hizmetler ve küçük işletmelerin nazarında olması gereken ürünler ve hizmetler, ülkelerin girişimcilik faaliyetlerini destekleyen ve özendiren çalışmalar yapmasına sebep olmaktadır (TUGİAD, 1993, s.40).

Kadın girişimci kavramı için de tek bir tanım yapmak mümkün olmamaktadır. Genel olarak girişimcinin cinsiyete göre tanımı bulunmamaktadır fakat toplumdaki cinsiyet algıları ve cinsiyet rolleri sebebiyle kadın girişimcilerin karşılaştıkları engeller ve baş etmesi gereken sorunlar erkek girişimcilerden farklı ve fazla olduğu için kadın girişimci kavramı ön plana çıkmıştır. Bu kavramın asıl amacı kadınların girişimci olma yolunda karşısına çıkan engeller konusunda pozitif ayrımcılık sağlanarak eşit şartlar oluşturulmasıdır.

Literatürde ele alınan tanımlamalara göre kadın girişimci; ev dışında kendi adına bir işletmeye sahip olan ya da söz sahibi olacağı bir işletmeye ortak olan, yönetsel süreci üstlenen ve planlayan, işletme için gerekli kaynaklarla iletişim ve ortaklık içinde bulunan, elde edilen kazanç ve bunun değerlendirilmesi üzerinde söz sahibi olan, belirsizlikleri ve riskleri üstlenen kişidir (Ecevit, 1993, s. 17; Soysal, 2010, s.90).

Keskin (2014)'in tanımına göre kadın girişimci, diğer kadınlardan daha fazla kararlı ve dayanıklı olan, daha fazla risk üstlenmeye istekli kadınlardır. Bir işletmeyi başlatarak organize edebilen ve süreci yönetebilen kadınlardır.

Kadın Girişimcilerin Özellikleri ve Önemi

Potansiyel işgücünü oluşturan nüfusun içinde erkekler kadar kadınlar da bulunmaktadır. Kadınların ekonomik alana katılmalarının seçeneklerinden biri de girişimciliktir. Girişimci sayısının artması ekonomik büyüme ve istihdamın artırılmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum işsizliğin ve yoksulluğun azalmasında etkili olabilmektedir (Keskin, 2014, s.72). Ayrıca girişimci olmak

kadınların toplumdaki yerinin güçlenmesine ve toplumların gelişmişlik düzeyinin artmasına yardımcı olmaktadır (Can & Karataş, 2007, s.253). Böylelikle kadın girişimciler, ekonomik ve sosyal kalkınmaya destek olmaktadır.

Fırsatları fark edebilmek ve risk alabilmek girişimcinin temel özelliklerindedir. Kaynakları kullanarak yeni iş modelleri oluşturabilir ya da var olan iş modellerini yenilikçi bakış açılarıyla yönetebilirler (Keskin, 2014, s.73).

Yetim (2002)'in yaptığı çalışma sonucu kadınlar, kişisel girişimci özelliklerini kendine güven, yaratıcılık, risk alma, bağımsızlık, rekabetçilik gibi özellikler olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılan kadınlar, kadın girişimcileri iyi iletişim kuran, hoşgörülü ve özverili olarak değerlendirmişlerdir. Kadınların iyi iletişim becerisine sahip olmalarından dolayı sosyal sermayeyi harekete geçirici yeteneğe sahip olduğu ifade edilmiştir. Yine aynı araştırmada kadınların problem çözme becerilerinin girişimci olmaları üzerindeki etkisinden söz edilmiştir.

Sivil Toplum Kuruluşları

Yerel kalkınma aktörlerinden biri olan sivil toplum kuruluşları, toplumları yönlendirmektedir. Küreselleşme çağında politika yapımına aktif olarak katılan unsur haline gelmiştir (Talas, 2011, s. 391). Günümüzde popüler kavram haline gelen sivil toplum kuruluşları için farklı terimler kullanılabilir. Genel olarak kâr amacı gütmeyen kuruluşlar (non-profit organizations), gönüllü kuruluşlar, üçüncü sektör, hükümet dışı kuruluşlar (non-governmental organizations, NGO), bağımsız sektör gibi terimler kullanılmaktadır.

Sivil toplum kuruluşu tanımı için literatürde kavramın farklı yönlerine dikkat çeken çeşitli tanımlar mevcuttur. Tüm boyutları ve özellikleriyle sivil toplum kuruluşunun tanımını yapmak gerekirse; toplumun ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda kamuoyu oluşturan, politika yapım süreçlerine aktif olarak katılan ve sorunların çözümüne katkı sunan, katılım yoluyla çoğulcu yapının oluşmasını sağlayan, kâr amacı olmadan hizmet veren ve gönüllü bireylerden oluşmuş örgütlenmelerdir (Aslan & Kaya, 2004, s.216).

Literatürdeki başka bir tanım ise; resmî kurumlardan özerk hareket eden, '*politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları*' bulunan, bu amaçlar doğrultusunda çalışmalarını gönüllülük esaslı yürüten, kâr amacı olmayan ve gelirini bağışlar ya da üyelikler ile elde eden kuruluşlardır. Devletin ulaşamadığı,

hizmet sunmakta yetersiz kaldığı noktalarda özellikle aktif olan ve refah düzeyinin yükseltilmesine destek olan kuruluşlardır (Kurt & Taş, 2015, s.202).

STK'lar, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde karar alma ve alınan kararları uygulama süreçlerine katılabilmektedir. Yönetimler üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadırlar. Böylelikle hizmetlerin sunulması ve politikaların oluşturulması süreçlerine aktif olarak katılmaktadırlar (Emini, 2013, s. 46).

STK'ların temel amacı toplumun bütününden haberdar olmak, ihtiyaçlara yönelik hizmet sunarak bölgeler arasında kalkınmışlık farkını azaltarak ulusal kalkınmaya katkı sunmaktır (Aytekin, 2013, s.8).

Yerel Kalkınma

Kalkınma kavramı küreselleşme, sanayi devrimi, modernleşme gibi toplumsal değişimlerle birlikte değişim göstermiştir. Zamanla kapsamı genişlemiştir ve çeşitli bilim insanları tarafından farklı tanımlar yapılmıştır.

Kalkınma, İkinci Dünya savaşı sonrasında daha fazla üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Bunun sebebi sanayileşme sürecinde sanayi alanında gelişen devletler ile gelişemeyen devletler arasında ekonomik anlamda uçurumlar gözlemlenmeye başlanmasıdır. İşsizlik, üretim gibi konular tartışılmış, ekonomik sorunlara çözüm arayışları yoğun bir hal almıştır (Kaya, 2007, s.8).

Kalkınma kavramı, sanayileşme döneminde ekonomik kalkınma olarak ele alınsa da zamanla ekonomik parametrelerin yetersiz kaldığı görülmüştür. 1990'larda modernleşmeyle birlikte ekonomik kalkınma yaklaşımı yerini insan odaklı anlayışa bırakmıştır. İnsan odaklı kalkınma yaklaşımı ile insani gelişimin sürdürülebilirliği ve çevresel gelişim üzerine yoğunlaşmıştır (Kaya, 2007, s.9). Sosyal, kültürel, çevresel alanlardaki sorunlara da çözüm getirildiğinde bütüncül bir kalkınma olacağı anlaşılmıştır. Böylece modernleşmeyle birlikte kalkınma kavramı ve kalkınmanın kapsamı genişlemiştir.

Günümüzde kalkınma kavramı için çeşitli tanımlar bulunsa da hepsinin ortak noktası sosyal, kültürel, çevresel, ekonomik alanları kapsamasıdır. Hizmetlere erişim, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, olanakların artırılması, sosyal ve kültürel gelişimin desteklenmesi ve kaynakların doğru kullanılması yönelik çalışmalar kalkınma politikaları çerçevesinde ele alınmaktadır (Kaypak, 2013, s.4).

Toplumsal değişimler paralelinde yönetim anlayışında değişiklikler meydana gelmiştir. Klasik merkezi yönetim anlayışı yerini çok aktörlü yönetişime bırakmıştır. Bu bağlamda yerel yönetimler ön plana çıkmıştır ve hizmet sunumunda yerel aktörlere sorumluluklar yüklenmiştir. Bu anlayış çerçevesinde yerel yönetimler, üniversiteler, STK'lar, kalkınma ajansları, işletmeler, organize sanayi bölgeleri birlikte hareket etmektedir (Güneş ve Küçük, 2013, s.26).

Çalışma kapsamında ele alınan yerel kalkınma kavramı ise, farklı yerel aktörlerin aracılığıyla yerel kaynakları harekete geçirerek, yerelde yaşam standartlarını arttırmaya yönelik dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyal ve kültürel gelişim, katılımın artırılması gibi çok boyutlu alanı kapsamaktadır (Yılmaz ve Efşan, 2019, s. 348)

Literatür Taraması

Kadın girişimciliği ile ilgili daha önce farklı açılardan birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları incelediğinde öne çıkan çalışmalarda biri Şahin (2009) tarafından yapılmış olup Konya ilinde kadın girişimcilerin genel profil özelliklerinin belirlenmesi bunun yanında kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada araştırmaya katılan kadınların girişimcilerin sahip olması gereken özelliklerin en başında risk alabilme becerisi olması gerektiği cevabının verildiği görülmüştür. Araştırmaya katılan girişimci kadınların, girişimcilerin sahip olması gereken diğer özellikleri ise kendine güven, cesaret, liderlik, yönetim becerisi olarak sıralanmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan kadınların işini kurarken karşılaştıkları sorunların önem derecesine göre sıraladığında en başta gelen sorun sermaye temini gelmektedir. Sorunların önem derecesine göre sıralamasını deneyimsizlik ve kadın olmanın getirdiği zorluklar takip etmektedir (Şahin, 2009, s.301). Araştırma sonucuna göre kadın girişimciler, her girişimcinin yaşayabileceği sermaye temini ve ekonomik zorluklar yaşamaktadır. Fakat erkek girişimcilerden farklı olarak toplumsal kalıpların ve cinsiyet eşitsizliğinin beraberinde getirdiği sorunlarla da baş etmek durumunda kalabilmektedirler.

Çelik ve Özdevecioğlu'nun (2001) yürüttüğü bir benzer çalışmada Türkiye'de kadın girişimci olmanın dezavantajlarına değinmişlerdir. Nevşehir'de kadın girişimcilerle yapılan görüşmeler sonucunda rol çatışması, güvensizlik, toplum baskısı, ortak bulma konusunda sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Bir diğer çalışmada Tan (2006), Kastamonu bölgesinde kadın girişimcilerin profilini çıkarmak ve girişim aşamasında ve girişimin devam ettirilmesinde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunları tespit etmek amacıyla 185 kadınla çalışma yürütmüştür. Araştırma sonucunda araştırmaya katılan kadınların %30'u kadınların iş kurarken karşılaştıkları sorunların başında toplumdaki değer yargılar ve inanışlar sebebiyle olduğu görülmektedir. Diğer cevaplar sırasıyla %23 bilgi eksikliği, %20 rakiplerin engellemeleri, %16 sermaye bulma güçlüğü izlemektedir. Kadınların genel olarak çevresel faktörler tarafından engellendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Özellikle toplumsal yargılar, kadınların sermayeye ulaşmasını, kaynaklara erişimini ve ekonomik piyasadaki rekabetinin engeller niteliktedir.

Aydın ilinde yürütülen bir başka çalışmada Aydın İş Kadınları Derneği'nin tanınırlığı belirlemek ve girişimci kadınlar için yürüttüğü faaliyetlerin analizini yapmak amaçlanmıştır. Sayın (2011), elde edilen sonuçlara göre gelecekte olası sorunlara yönelik öneriler sunmuştur.

Bir başka çalışmada Fidan ve Yeşil (2015) Türkiye'de kadın girişimciliğini geliştirmede eğitim faaliyetlerinin önemi üzerinde durmuşlardır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre kadınlar girişimcilik eğitimi alarak ekonomik faaliyetlere katılma, kendini geliştirme ve böylece daha üretken olabileme fırsatı yakalamaktadırlar.

Bursa'da 90 girişimci kadınla yapılan çalışmada kadın girişimcilerin başarılarını olumlu ve olumsuz etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Arıkan (2016) 'ın yürüttüğü bu çalışma sonucunda araştırmaya katılan kadınların başarılarını olumlu etkileyen faktörlerin başında kişilik özellikleri ve tecrübeler olduğu ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan kadın girişimcilerin meslek odalarından, derneklerden yeterince faydalanamamaları başarılarını olumsuz etkileyen faktörler arasında yer aldığını ifade etmişlerdir.

Literatür taramasında incelenen çalışmalar sonucu kadınların, girişimci sorunlarına ve engellerine ek olarak cinsiyet eşitsizliği, toplumsal yargılar ve roller eklenerek baş etmesi gereken durumları arttırdığı görülmüştür. Bu sebeple kavramlar incelenirken açıklandığı gibi kadın girişimcinin, toplumsal roller ve algılar bağlamında ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kadın girişimcilerin desteklenmesine yönelik faaliyet gösteren STK'lar, sermayeye ulaşma, kaynaklara erişme, ortaklık kurma, danışmanlık gibi alanlarda çalışmalar yürütmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Yerel Kalkınmaya Etkileri

Sivil toplum kuruluşlarına yönelik çok sayıda tanım olsa da genel olarak sivil toplum kuruluşları, hükümetten bağımsız, kâr amacı gütmeyen ve gönüllü örgütlenmelerdir.

STK'ların sahip olduğu avantajlardan biri gönüllülere sahip olabilmesidir. Sivil toplum kuruluşları gönüllü çalışmalar üzerinden faaliyetlerini yürütmektedir. Belirli bir hizmet ya da mal karşılığında bir beklentisinin olmaması ve devletten bağımsız bir yapıya sahip olması ile diğer sektörlerden ayrılmaktadır. Bu sebeple gönüllü sektör olarak da anılmaktadır (Çiftçi, 2010, s.17).

Literatürde STK'ların işlevleri beş kategoride ele alınmaktadır (Tuncay, 2019, s.42). Bu işlevlerden ilki siyaset işlevidir. Siyaset işlevi sayesinde STK'lar, kamuoyu oluşturarak bireylerin taleplerinin dile getirilmesine yardımcı olurlar. Aynı zamanda farkındalık yaratarak katılımcılığı arttıran STK'lar, yönetim üzerinde baskı unsuru oluşturarak denetim işlevini yerine getirirler. STK'ların ikinci işlevi kültürel işlev olup bu işlevi sayesinde kurs, seminer gibi etkinlikler ile toplumun kültür seviyesini yükseltirler. Ayrıca toplumsal ve yerel değerlerin korunmasına yardımcı olurlar. Üçüncüsü toplumsal işlevlerdir. Kaynakları harekete geçirirler ve herkesin kaynaklara ulaşması için çaba sarf ederler. Kamunun hizmetleri ulaştıramadığı noktalara hizmetlerin sunumunu sağlarlar. Mevcut olmayan ya da yetmeyen hizmetler için projeler üreterek kalkınmayı destekleyen toplumsal işlevleri yerine getirirler. Dördüncü işlevi bireysel işlevlerdir ve bireylerin potansiyellerini keşfederek güçlenmelerine yardımcı olurlar. Toplumsal bütünleşmeyle birlikte kişilerin sosyal sermaye geliştirmesine olanak sağlayarak destek mekanizmalarını güçlendirirler. Beşinci işlevi ise ekonomik işlevleridir. Bireylere mesleki eğitimler ve danışmanlık hizmetleri sunarak iş gücüne katılımı arttırırlar. İstihdamda sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik çalışırlar. İstihdam olanaklarını takip ederek kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparlar. Böylece olanakların değerlendirilmesini sağlarlar (Tuncay, 2019, s.42).

STK'lar sahip olduğu bu avantajlar ve işlevler sayesinde, sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik alanda kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

STK'ların yerel kalkınmaya etkilerinden genel olarak bahsetmek gerekirse, ilk olarak yerelin sahip olduğu kaynakların verimli kullanılmasına yardımcı oldukları söylenebilir. Ayrıca yerel kalkınma için yapılan harcamaların

azalmasına yardımcı olarak ekonomik gelişime katkıda bulunurlar. Diğer yandan yerel halkta siyasi farkındalık yaratarak yerel halkın siyasi yönden gelişmesine destek olurken yerel politikaların oluşturulmasında rol almalarını sağlarlar. Bu bağlamda, çoğunlukçu ve katılımcı demokrasi ortamının oluşmasına yardımcı olur (Genç ve Erdoğan, 2013, s.179). Özetlenecek olursa STK'lar kamu hizmetlerini yerele ulaştırarak toplumun tüm kesimlerinin kalkınmaya dahil edilmesini sağlar. Yerel halkın eğitime ulaşmasına katkı sağlayarak kültürel kalkınmaya yardımcı olur. Mesleki eğitim projeleriyle yerel halkın iş gücüne katılımını kolaylaştırır. İstihdama ulaşma konusunda danışmanlık sağlar. İş gücüne katılımı arttırmasıyla bireyleri ekonomik yönden güçlendirir ve toplumdaki gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik çalışmalar yürütür. Böylece ekonomik kalkınmayı destekler.

Diğer yandan, STK'lar devletin kalkınma hedeflerine ulaşılmasında hizmet ve politika üretimi yoluyla katkı sağlarlar. Toplumun hakları konusunda farkındalık yaratan faaliyetler düzenler ve haklarını talep etme konusunda destek olurlar. Sorunlarını kamusal alana taşıyabilmelerine yardımcı olarak sorunların çözümü konusunda destek sağlarlar (Gök, 2014, s.204). Yenilikçi olmaları sebebiyle işlevsel olmayan kamu uygulamalarına yeni bir bakış açısı getirerek sorunlara yenilikçi çözümler sunarlar (Çiftçi, 2012, s.25).

Küreselleşme ile klasik yönetim anlayışı yerini yerel yönetim anlayışına bırakmaya başlamış ve yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ön plana çıkmaya başlamıştır. Yeni yönetim anlayışında çoğulcu, katılımcı, şeffaf ve hesap verilebilirlik gibi ilkeler önemli olmaya başlamıştır. Bu durum STK'ların önemini de arttırmıştır. Bu ilkelerin hayata geçirilmesi ancak sivil toplumun gelişmesi ve güçlenmesiyle mümkün olmaktadır. Bağımsız bir yapıya sahip sivil toplum kuruluşları da güçlü sivil toplumun anahtarını oluşturmaktadır (Genç ve Erdoğan, 2013).

STK'lar faaliyetlerini gerçekleştirirken esnek yapıları nedeniyle kamu kurumlarında daha hızlı ve verimli çalışabilmektedir. Bu sebeple bazı avantajlara sahiptir. Sahip olduğu avantajlar ile kalkınma sürecine nitelikli etkiler sunmaktadır (Nikkhah ve Redzuan, 2010).

STK'ların faaliyetlerinin büyük bir kısmını gönüllülük esaslı çalışmaya dayalı yürütmesi sebebiyle yüksek maliyetli hizmet veya ürünler daha düşük maliyete sunulmaktadır. Ayrıca bağış kabul edilmesi, STK'ların fon

desteklerinden faydalanması, bağışçılarının bulunması projelerin yürütülmesi için gerekli olan mali kaynakları sağlamaktadır (Werker ve Ahmed, 2008, s.77). Projelerini düşük maliyetli gerçekleştirebilmeleri sayesinde hizmet sunumunda daha başarılıdırlar. Uluslararası kurumlara ve kişilere ait kaynaklara erişebilirler ve bu kaynakları yerelde en ücra köşelere ulaştırma becerisine sahiptirler (Werker ve Ahmed, 2008, s.89). Mali kaynaklara erişim avantaj sağlamasına rağmen STK'ların zayıf yönünü de oluşturmaktadır. Gerekli mali kaynağı bulamayan STK'lar projelerini gerçekleştirememekte hatta kuruluşları kapatmak zorunda kalmaktadır. Kaynak bulma noktasında ulusal ve uluslararası ortak platformların desteklenmesi, devlet, özel sektör ve STK iş birliklerinin sağlanması önemlidir. Çünkü değişen dünya düzeninde STK'lar değişim liderliğini yapmaktadır.

Çoğulcu demokrasinin sağlanmasına katkıda bulunan STK'lar, toplumun haklarının korunmasında ve haklarına ulaşmalarında aktif rol oynamaktadır. Toplumun sosyokültürel yönlerini de ele alarak bu yönlerin ekonomik büyüme ile paralel gelişim gösterilmesinde etkili olmaktadır. Böylece kalkınmanın sürdürülebilir olması sağlanmaktadır.

STK'ların avantajlarından bir diğeri ise sahip oldukları esnek yapılarıdır. Teknolojiyi kullanmaları, değişimi ve gündemi yakından takip etmeleri ihtiyaca yönelik hizmetlerin tespitinin yapılmasını ve sunulmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca yenilikçi bir yapıya sahip olmaları kamu hizmetlerine yeni bakış açıları getirmelerini ve kamusal hizmetlerin daha işlevsel olmalarını sağlamaktadır. Başka yerlerde geliştirilen teknolojiyi yerel alana uyarlayıp yerel ihtiyaçlara yönelik yenilikçi yaklaşım sergilemektedir. Yeniliği mevcut kaynaklar üzerine uyarlama konusunda merkezi ve yerel yönetimlere göre başarılıdırlar (Cernea, 1995, s.19). Bunların yanı sıra STK'lar toplulukları harekete geçirme konusunda da başarılıdırlar. Toplumdaki bireyleri etkileyerek toplumda değişim liderliğini yürütme konusunda yeteneğe sahiptirler. Ayrıca kamuoyu oluşturarak bireylerin yönetimde dikkate alınmasına yardımcı olacak çalışmalar yürüterek siyasal işlevlerine yönelik başarıları da söz konusu olmaktadır.

Özetle STK'ların çalışmalarını gönüllülük çerçevesinde yürütmeleri hem projelerin daha düşük maliyetli olmasına yardımcı olur hem de projede aktif olacak kişilerin kendileri isteyerek faaliyet yürütmesi proje takımının dayanışma içinde hareket etmesini sağlar. Ayrıca kuruluş içinde kendi denetim mekanizmaları oluşturmalarına olanak verir.

Yerel Kalkınma Bağlamında Kadın Girişimciliği

Yerel kalkınma için yereldeki potansiyelin tamamının etkin hale getirilmesi gerekli olmuş, girişimcilik faaliyetleri ön plana çıkmıştır. Yerel girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmeye başlanması, çok boyutlu kalkınmayı hızlandırmıştır. Çok aktörlü yönetişimin bir parçası olan STK'lar, sosyal projelerin üretilmesi, kadınların desteklenmesi, toplumla bütünleşme gibi birçok konuda sosyal proje üretmiştir (Oktay, Zeren ve Pekküçükşen, 2016, s.269).

Yerel kalkınmanın gerçekleşmesi ancak yerel ekonomide yer alan aktörlerin ekonomiye katılmasıyla mümkün olmaktadır. Yerel aktörler içerisinde yer alan kadın girişimcilerin desteklenmesi ve yönlendirilmesi yerelin bütün potansiyellerinin kullanılmasını sağlar (Can ve Karataş, 2007, s.253) ve bütüncül kalkınma için anahtardır. Çünkü girişimcilik; işsizliğin azalması, refah düzeyinin yükseltilmesinde önemli bir etken olarak görülmektedir. (Sevinç ve Eren, 2016: 8).

Diğer yandan kadınlar dünya nüfusunun yarısını oluşturmalarına rağmen iş hayatına aynı oranda temsil edilememektedirler. Bu durumun nedeni olarak toplumsal önyargılar ve kadınlara dayatılan bazı toplumsal rollerin olduğu bilinmektedir. Bu olumsuz durumlarla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla karşılaşılmaktadır. Kadınlara yönelik iş hayatında var olan önyargılar ve ayrımcılıklar kadınların girişimcilik faaliyetlerini de etkilemektedir. Kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunmalarının önündeki en büyük engeller arasında geleneksel roller bağlamında ev ve iş yaşamı arasında denge kurma zorunluluğu gelmektedir. Kadınlar bu dengeyi koruyabilmek için ağırlıklı olarak ev ekonomisine katkı sağlamaya yönelik olan ve evdeki sorumluluklarına engel olmayacak girişimcilik faaliyetlerine yönelmektedirler (Filizöz ve Yaraş, 2020, s. 181). Tüm bu nedenlerle kadınlar girişimci faaliyetlerde bulunabilmek için çeşitli desteklere ihtiyaç duymaktadırlar.

Bu çerçevede, kadın girişimcilerin arttırılması ve desteklenmesi yerel ekonomiden ulusal ekonomik kalkınmaya kadar katkı sunmaktadır. Kadın ve kalkınma arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Bir yandan kalkınma düzeyinin artması kadının statüsünün artmasını sağlayacaktır. Diğer yandan kadının sosyal, ekonomik ve politik alanda güçlenmesi kalkınmanın hızlanmasına yardımcı olacaktır (Şimşek, 2008, s.1).

Kadın girişimcileri destekleyen kalkınma aktörleri arasında yer alan sivil toplum kuruluşları, kalkınmanın bütüncül olmasında kadının kalkınmasını

önemli görmektedir. Kadının kalkınmasını desteklemek için okuma yazmadan bilgisayar eğitimine kadar her alanda eğitim programları, girişimcilik alanında destekleme ve danışmanlık yapma, kadınları kaynaklarla buluşturma gibi projeler ve faaliyetler yürütmektedir (Gök, 2014, s.129).

Kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunmalarında ekonomik beklentilerinin yanı sıra, başarı isteği, bağımsızlık ve özgürlük duygusunun da etkili olduğu düşünülmektedir (Güney, 2006:34). Ancak kadınlar girişimcilik sürecinde çok fazla zorluk ve engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu zorluklar arasında sayılan toplumsal engellerin yanı sıra finansal engeller de önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca bağlantı kurma, bilgi ve eğitim eksiklikleri, sosyal destek eksiklikleri de mevcuttur (Yılmaz ve Karaçelebi, 2020, s. 284). Bu bağlamda kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

Metodoloji

Araştırmanın Amacı, Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Araştırmanın amacı kadın girişimcileri destekleyen sivil toplum kuruluşlarının yerel kalkınmaya etkisinin değerlendirilmesidir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak doküman inceleme tekniği uygulanmıştır. Örneklem seçiminde ise amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda internet arama motorlarında kadın girişimciliği ile ilgili arama yapıldığında faaliyetleri ile ön plana çıkan sivil toplum kuruluşları incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda 3 STK araştırmanın kapsamına dahil edilmiştir. STK'ların seçiminde, kadın girişimciliğini teşvik ve destekleme faaliyetleri ve araçların kullanımında süreklilik göstermesi temel belirleyici olmuştur.

Bu çerçevede Türkiye'de kadın girişimciliğine yönelik destekleri ile öne çıkan KAMER (Kadın Merkezi), KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği) ve KEDV (Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı) olmak üzere üç STK'nın faaliyetleri incelenmiştir.

Bu STK'lardan biri olan KAMER (Kadın Merkezi), 1997 yılında Diyarbakır'da faaliyete başlamıştır. Vakıf, farkındalık yaratmak, kadınların statüsünü geliştirmek ve kadınları güçlendirmek amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir (KAMER, t.y.)

2004 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplamda 21 ilin her birinde kadın merkezi kurulması hedefiyle “Her Kadın İçin Bir Fırsat” projesini faaliyete geçirmişlerdir. Dört yıllık proje kapsamında, KAMER ekibinin güçlendirilmesi, Kadının İnsan Hakları Çalışmaları, Dünyayı Çocuklar ve Kadınlar Değiştirecek, Kadın Girişimciliği faaliyetleri düzenlenmiştir (KAMER, Her Kadın İçin Bir Fırsat, 2018).

Çalışma kapsamında ele alınan bir diğer STK olan KEDV (Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı) yoksulluk ve eşitsizliklerin azaltılmasına katkıda bulunmak amacıyla kadınların güçlendirilmesine yönelik projeler yürüten bir vakıftır. Bu kapsamda kapasite geliştirme, kooperatifleşme, ekonomik güçlenme ve afet/göç alanlarında programlar yürütmektedir (KEDV, t.y).

Ekonomik Güçlendirme Programı kapsamında; yeni ürün ve iş geliştirme, pazarlama faaliyetleri-NAHİL, MAYA mikro kredi faaliyetlerini yürütmektedir (KEDV, t.y).

Çalışma kapsamında ele alınan son STK olan KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği) kadının girişimcilik yoluyla ekonomik, politik ve sosyal olarak gelişimini destekleyen projeler yürüten bir dernektir. Dernek; kadınlara yönelik eğitim ve rehberlik desteği sunmakta ve kadın-erkek fırsat eşitliği konusunda savunucu çalışmalar yürütmektedir. (Kagider, t.y)

Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirmesi

Çalışma kapsamında incelenen STK’ların, kadın girişimcileri destekleyen projeleri farkındalık, eğitim, üretim ve pazarlama, finans destekleri olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir. Üç STK’nın da kadın girişimcileri desteklemek ve kadın girişimci sayısını arttırmak amacıyla yürüttükleri projelerde farklı alanlarda gelişim sağlayarak çok boyutlu ve sürdürülebilir kalkınmaya destek olduğu görülmüştür.

Tablo 1
Kadınlara Yönelik Farkındalık Faaliyetleri

STK	Dönem	Proje Başlığı	Amacı	Destek Türü	Faaliyetler
KAMER	2014-2017	-Her Kadın İçin Bir Fırsat	-Kadınların ekonomik ve sosyal hakları hakkındaki farkındalıklarının artırılması	-Farkındalık eğitimi	-Farkındalık eğitimlerinin düzenlenmesi
KEDV	-	-Yeni Ürün ve İş Geliştirme	-Kadınların girişimciliğe teşvik edilmesi -Kadınların yeni iş fikirleri geliştirmesine destek verilmesi	-Farkındalık eğitimi	-Yerel ekonomik olanakları araştırarak kadınlara iş fikri geliştirmeleri ve ortak işler kurmaları için eğitim ve izleme desteği
KAGİDER	2007-2020	-Türkiye'nin Kadın Girişimcisi Yarışması	-Başka kadınların girişimciliğe teşvik edilmesi	-Farkındalık çalışması	-Kadın girişimcilik yarışması kapsamında kadın girişimcilerin başarılarının tüm Türkiye'ye duyurulması

Kaynak: İlgili STK'ların web sitelerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

STK'lar bir projede aslında birçok işlevini yerine getirmektedir. KAMER de “Her Kadın İçin Bir Fırsat” projesi ile toplumsal, bireysel, kültürel ve ekonomik işlevlerini sahip olduğu avantajlar çerçevesinde yerine getirmiş ve projesini yürüttüğü illerde yerel kalkınmaya destek olmuştur. Kadınların ekonomik güçlenmelerinin yanında her alanda desteklenmesine yönelik faaliyetler yürütmüşlerdir.

Proje kapsamında yürütülen Kadının İnsan Hakları faaliyetleri ile kadın hakları konusunda farkındalık yaratmak için atölyeler, ev ziyaretleri ve mahalle toplantıları düzenlenerek aslında siyasal, toplumsal ve bireysel işlevlerini yerine getirmektedirler. Kalkınmaya engel olan problemlerden biri olan cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik faaliyet düzenleyerek kalkınmaya destek olmuşlardır. Şiddeti önlemeye yönelik faaliyetleriyle kadınların konumlarının iyileştirilmesine yardımcı olmuşlardır. Kadınların potansiyellerini keşfederek ve özgüvenlerini geliştirerek bireysel kalkınmaya yönelik beşeri sermayeyi

arttırmıştır. Erkekler ile cinsiyet eşitsizliğine yönelik farkındalık çalışmaları yürütülmüş ve eşitlik konusunda bütüncül yöntemler geliştirilmeye çalışılmıştır (KAMER, Kadının İnsan Hakları, 2018).

Kadın girişimciliğini destekleyen KAMER, girişimcilik yeteneklerinin geliştirilmesinin yanında kadının her alanda eşit temsil edilmesi gerektiğini savunmakta ve kadının statüsünü geliştirmek için çeşitli alanlarda desteklemektedir. Böylece kadınların sürdürülebilir kalkınmaya katılmalarını sağlamaktadır.

KEDV, yerel ekonomik olanakları keşfederek kadınları, işlevsel alanlarda girişimci olması yönünde desteklemektedir. Kadınları sürdürülebilir iş modellerine yönlendirmektedir. Aynı zamanda ortaklığı destekleyen girişimleri bulunmaktadır. Ortaklık sunmasının amacı kadınların sosyal yönden güçlenmelerinin sağlanmasıdır. Kadınlar arasında dayanışma ve iş birliği oluşturarak ortak ihtiyaçlar çevresinde buluşturmaktadır (KEDV, t.y). Toplumsal ve bireysel fayda sağlayan bu tutum, ortak kültürel değerlerin korunmasını sağlamaktadır.

KEDV, farkındalık eğitimleri ve faaliyetleri düzenleyerek kadınları girişimciliğe teşvik etmekte ve yeni iş fikirleri geliştirmesini desteklemektedir. Ekonomik güçlendirme programı kapsamında “Yeni Ürün ve İş Geliştirme” projesi ile kadınların yerel olanakları keşfetmeleri ve iş fikirlerini hayat geçirebilmeleri için eğitim ve izleme desteği sunmuştur. Kadınların ekonomik yaşama daha aktif katılım sağlayabilmeleri için farkındalık oluşturan bu proje kapsamında 7600 kadın eğitim ve izleme hizmetinden yararlanmışır (KEDV, t.y).

KAGİDER’in ana stratejileri, kadın girişimcileri desteklemeyi ve girişim sürecinde eğitim vermeyi, finansal kaynaklara erişim konusunda yol göstermeyi ve altyapı geliştirmeyi kapsamaktadır. Kadınların bireysel olarak kendine güven kazanmaları ve birbirlerine rol model olmaları konusunda faaliyetler yürütmektedir (KAGİDER, t.y).

Özel sektördeki firmaların iş birliği ile KAGİDER, 2007 yılından bu yana Türkiye’nin Kadın Girişimci Yarışması” projesi ile kadın girişimci sayısını arttırmayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda düzenlediği yarışma ile seçilen kadın girişimciler, iş fikirleri konusunda desteklenmektedir. Ayrıca yarışma kapsamında kadın girişimcilerin başarılarının tüm Türkiye’ye

duyurulması ile girişimci olmak isteyen kadınlar için örnek oluşturulması hedeflenmektedir. Böylelikle girişimci olmak isteyen kadınların girişimciliğe teşvik edilmesi sağlanmaktadır (KAGİDER, Projeler, 2020).

Türkiye'nin daha fazla kadın girişimciye ihtiyacı olduğunu savunan dernek, kalkınmaya kadınların da dahil edilmesiyle başarılı olunacağını savunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda girişimci kadınların desteklenmesine yönelik medya danışmanlığı, mentörlük ve finansman desteği sağlamaktadır. Özel sektör ile kolay iş birliği kurabilmesi sayesinde yerel olanakların kullanılarak kadınların kalkınmaya katılmasında etkili olmaktadır (KAGİDER, Tarımda Kadın Girişimci Geliştirme ve Hızlandırma Programı, 2020).

Tablo 1' de görüldüğü gibi kadın girişimcileri destekleyen üç STK da farkındalık yaratarak bireysel, toplumsal ve kültürel fayda sağlamaktadır. Üç farklı proje ile ortak amaca hizmet eden STK'lar, kadınları girişimciliğe teşvik etmekte ve girişimcilik konusundan yol gösterici olmaktadır. Girişimci sayısını arttırarak yerel ekonomik kalkınmaya katkı sunmaktadırlar.

Tablo 2

Kadın Girişimciliğine Yönelik Eğitim Faaliyetleri

STK	Dönem	Proje Başlığı	Amacı	Destek Türü	Faaliyetler
KAMER	2014-2017	- Her Kadın İçin Bir Fırsat -Kadın Girişimciliği	-Kadın hakları ve eşitlik kapsamında farkındalık oluşturmak	-Eğitim -Ziyaret	-67.690 Hane ziyaretlerinin yapılması ve verilerin yıllara göre istatistiki oranlarla raporlanması -Çalışmak isteyen kadınlar mesleki eğitim ve danışmanlık sağlanarak yönlendirmelerin yapılması. -Girişimci olmak isteyen kadınların KOSGEB kurslarına yönlendirilmesi ve takibinin yapılması.

KEDV	-Yeni Ürün ve İş Geliştirme	-Yerel ekonomik olanakları araştırarak kadınlara iş fikri geliştirmeleri ve ortak işler kurmaları için eğitim ve izleme desteği sağlamak	-Eğitim -Teknik destek	-Kadınların çeşitli alanlarda ortak iş kurmalarına destek verdi. -7600 kadın faydalandı. -Girişimci kadınlar için bir iş portalı açtı
KAGİDER	2020-2021	Tarımda Kadın Girişimci Geliştirme ve Hızlandırma Programı	Kadınları farklı ekonomik ve sosyal alanlarda güçlendirmek	Eğitim faaliyeti Teknoloji, tarım, toplum ve ticaret alanlarında güçlendirilmesine yönelik eğitimler düzenlendi.

Kaynak: İlgili STK'ların web sitelerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

Yerel halkı gözlemleme avantajına sahip olan STK'lar, ihtiyaçları tespit etme konusunda başarılıdır. KAMER, bu avantajını kullanarak yereldeki üretim olanaklarını değerlendirerek hem kadınlar için istihdam oluşturmuş hem de yerel ekonomik kalkınmanın bir parçası olmuştur. KAMER yereldeki kaynakları kullanarak kaynakların işlevselliğini sağlamaktadır. Mesleki eğitim ve danışmanlık rolü ile kadınların kaynaklarla buluşturulmasını desteklemiştir. Yerel olanaklara ve ihtiyaçlara göre her il ve ilçeye özgü çalışmalar yürütülmüştür. Kadınların emeğini görünür kılmak amacıyla kurduğu eğitim atölyeleriyle ekonomik fayda sağlamıştır (KAMER, Kadın Girişimciliği, 2018).

Her Kadın İçin Fırsat projesi kapsamında “Kadının İnsan Hakları” programı ile yerelde hizmetlere ulaşamayan kadınlar için ev ziyaretleri düzenleyerek ihtiyaç analizleri yapmıştır. Ev ziyaretleri yapılan kadınların tamamı evleri, sokakları ya da mahalle dışında ilişkiler kurmaya başlamıştır. Kadınların %60 ı mahalle toplantılarına katılmıştır (KAMER, Kadının İnsan Hakları, 2018). Böylece kadınların sosyal sermaye üretmesi kolaylaşmıştır. Sosyal sermaye arttırarak kadınların ekonomik alanda güçlenmesi hedeflenmiştir. İncelenen program kapsamında verilen eğitimler sosyal, ekonomik ve toplumsal fayda üretilmesine katkı sunmuştur.

KAMER'in “Kadın Girişimciliği” projesi, eğitim faaliyetleri kapsamında iş sahibi kadınların güçlenmesini destekleyecek eğitimleri ve kadınların girişimcilik konusunda takibini içermektedir. Proje kapsamında kadınlara ekonomik hakları konusunda eğitimler verilmiştir. Ayrıca çalışmak isteyen

kadınlar mesleki eğitim ve danışmanlık sağlanarak yönlendirmeler yapılmıştır (KAMER, Kadın Girişimciliği, 2018).

KEDV, Ekonomik Güçlendirme projesi kapsamında yürüttüğü Yeni Ürün ve İş Geliştirme programı ile girişimci olan kadınların takibini yaparak danışmanlık sağlamaya devam etmektedir. Böylece kadınların ekonomik alanda kalmalarının sürdürülebilir olmasını desteklemektedir. Kurduğu iş portalı sayesinde kadınlar zorlandıkları noktada danışmanlık alabilmektedir ve diğer kadın girişimcilerle iletişim halinde olmaları sağlanmaktadır (KEDV, t.y.).

Bireysel fayda boyutunda, kadınların girişim başarılarını örnek göstererek girişim konusunda kadınları cesaretlendirmekte ve teşvik etmektedir. Girişim sürecinde mentörlük desteği ve eğitimlerle kadınların yeteneklerini ve potansiyellerini keşfedip güçlenmesini sağlamaktadır. Kadınları bireysel yönden güçlendirerek toplumsal bütünleşmeye katkı sunmaktadır.

KAGİDER, Tarımda Kadın Girişimci Geliştirme ve Hızlandırma Programı ile tarım sektöründe bulunan 75 kadın girişimciye teknoloji, tarım, toplum ve ticaret alanlarında güçlendirilmelerine yönelik eğitimler düzenlenmiştir. Kadın girişimcilerin büyümeleri ve güçlenmelerine destek olmak amacıyla yürütülen program, kadınların girişimcilik konusunda kendilerini geliştirmelerine olanak sağlamıştır (KAGİDER, t.y.).

Eğitim alanındaki faaliyetleri ile kültürel, bireysel ve toplumsal işlevini yerine getiren STK'lar, aynı alanda çok boyutlu fayda sağlamaktadır. Tablo 2'de incelenen eğitim faaliyetlerinin sonuçları, girişimcilik alanında binlerce kadının girişimcilik konusunda eğitim hizmetine ulaştığını göstermektedir. Çalışma kapsamında incelenen üç STK, girişimcilik ve eşit haklar konusunda verdiği eğitimlerle kadınları güçlendirerek kadınların toplumsal ve ekonomik kalkınmada yer almasını desteklemektedir.

Tablo 3

Kadın Girişimciliğine Yönelik Üretim ve Pazarlama Destekleri

STK	Dönem	Proje Başlığı	Amacı	Destek Türü	Faaliyetler
KAMER	2014-2017	-Kadın Girişimciliği	-Kadın girişimcilerin üretim faaliyetlerinin desteklenmesi ve gelirlerinin artırılması	-Üretim -Pazarlama -Satış	-Hedef illerde yerel olanaklar değerlendirilerek üretime yönelik atölyelerin kurulması -Atölyelerin pazar olanakları gözetilerek güçlendirilmesi -Üretim atölyelerinde üretilen ürünlerden gelir elde etmeleri sağlanması.
KEDV		- Pazarlama Faaliyetleri	-Kadın girişimcileri ürettikleri ürünleri satabilmeleri için pazaryeri ve pazarlama desteği sağlanması	-Üretim -Pazarlama -Satış	- Dernek İktisadi işletmesi NAHİL dükkanları ve e-ticaret sitesi üzerinden kadınların ürettiklerini satmaktadır. -Satış kanallarını çeşitlendirmek ve tedarik zincirinin gelişmesini sağlamak amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlarla iş birliği yürütmektedir.
KAGİDER	2020-2021	-Tarımda Kadın Girişimci Geliştirme ve Hızlandırma Programı		-Pazarlama -Tanıtım	-Programa başvuran 233 kadından 21 kadın seçilerek 1 yıllık basın, pr, sosyal medya ve mentörlük desteği sağlandı.

Kaynak: İlgili STK'ların web sitelerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

KAMER, Kadın Girişimciliği projesi kapsamında yerel olanakları göz önüne alarak atölyeler kurmakta ve kadınların üretimine destek olmaktadır. Ayrıca yurt içi ve yurt dışında pazarlama olanaklarını güçlendirerek kadınların gelir elde etmesini desteklemiştir. Böylelikle kadınların girişimci olmasını teşvik etmiştir. KAMER'in Kadın Girişimciliği proje raporu sonucuna göre proje sonunda atölyelerde üretim yaparak para kazanmaya başlayan kadın sayısı 12 kat artarak 228 olmuştur.

Pazarlama konusunda KEDV, NAHİL e-ticaret sitesi ve dükkanları sayesinde kadınların satışlarını desteklemektedir. Kalkınmada çok aktörlü yaklaşımı benimseyen ve bunu ilkesi haline getiren vakıf, Ekonomik Güçlendirme projesi kapsamında yürüttüğü pazarlama faaliyetleri ve yürüttüğü iş birlikleri sayesinde kadınların satış kanallarını güçlendirmektedir. Böylece kadınların ekonomik alanda yer edinebilmesine ve devamlılığın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Yerelde iş birliklerinin geliştirilmesine önem veren vakıf, kadınların ekonomik, kültürel, sosyal katılımın artırılmasının yerel düzeyde olmasının kalkınma için gerekli olduğunu savunmaktadır (KEDV, t.y).

KAGİDER'in çalışma kapsamında incelenen Tarımda Kadın Girişimci Geliştirme ve Hızlandırma Programı'nın kadınlara üretim ve pazarlama alanında basın, pr, sosyal medya ve mentörlük desteği sağladığı görülmektedir. Dernek on üç yıldan bu yana her yıl ortalama 20 kadına sağlanan basın, pr, sosyal medya ve mentörlük desteği ile kadınların ürünlerinin tanınırlığını arttırmayı amaçlamaktadır. Mentörlük desteği ile girişimcilik, tanıtım ve pazarlama konusunda rehberlik ederek kadın girişimci sayısını arttırmak ve kalkınmanın sürdürülebilir olmasını sağlamak proje hedeflerini oluşturmaktadır.

Tablo 4

Kadın Girişimciliğine Yönelik Finans Destekleri

STK	Dönem	Proje Başlığı	Amacı	Destek Türü	Faaliyetler
KAMER	2014-2017	-Kadın Girişimciliği	-Kadın girişimcilerin gelir elde ederek kendi finansmanlarını sağlaması	-Üretim -Finans	-Hedef illerde yerel olanaklar değerlendirilerek üretime yönelik atölyelerin kurulması -Üretim atölyelerinde üretilen ürünlerden gelir elde etmeleri sağlanması.
KEDV		-MAYA Mikro Kredi Faaliyetleri	-Kadın girişimcilere finans desteği sağlamak	-Finans	-Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi ile kendi işini kurmak isteyen dar gelirli kadınlara kredi sağlamaktadır. 2002-2021 yılları arasında toplam 14.000 kadına kredi sağlamıştır.
KAGİDER	2007-2020	-Türkiye'nin Kadın Girişimcisi Yarışması	-Kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi, -Başarılı kadın girişimcilerin ödüllendirilmesi ve finans desteği verilmesi		-Her yıl düzenlenen yarışma sonucunda eğitim, finansman ve reklam desteği sağlanmaktadır.

Kaynak: İlgili STK'ların web sitelerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

KAMER, kurduğu eğitim atölyelerinde kadınların üretim yapmasına olanak sağlayarak kendi finansmanlarını elde etmelerine destek olmaktadır. Kadın Girişimciliği projesi kapsamında 228 kadın atölyelerden faydalanmıştır. 16 kadın KOSGEB kurslarına yönlendirilerek finans desteği almalarına rehberlik edilmiştir.

KEDV, 2002'den bu yana toplam 14.000 kadına kredi desteği sağlayarak kadınların kalkınmaya katılmasına destek olmuştur. Ekonomik Güçlendirme projesi kapsamında Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi ile girişimci olup yerel kalkınmada rollerini güçlendirmek isteyen kadınlara mikro kredi desteği vermektedir. Vakıf, bankanın kefil olma şartlarını sağlayamadığı için finansal hizmetlere ulaşamayan kadınlara ulaşmayı hedeflemiştir. Mikro kredi alacak olan kadınlardan diğer girişimci olmak isteyen kadınlarla dayanışma içinde birbirlerine kefil olmalarını istemektedir (KEDV t.y). Bunun sebebi kadınların sosyal ağ oluşturmaları ve kendi aralarında dayanışma mekanizmaları oluşturarak birbirlerini desteklemelerini sağlamaktır. Sosyal ağ, toplumsal dayanışma ve finans desteği sayesinde hem yerel ekonomik kalkınmaya hem de toplumsal kalkınmaya katkı sunmaktadır.

KAGİDER ekonomik fayda boyutunda, yürüttüğü projeler ile kadın girişimcilere finansman ve girişimin tanınırlığı için çeşitli destekler sağlamaktadır. Kadınların ekonomik alana girmelerine destek vererek ekonomik kalkınmaya destek olmaktadır. Ayrıca kadın girişimcilerin artmasıyla istihdam olanaklarını da arttırmaktadır. Türkiye'nin Kadın Girişimcisi Yarışması ile kadınların girişimcilik konusunda teşvik etmekte ve yarışmada başarılı olan kadınlara finansal destek sağlamaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen üç STK'nın kadın girişimcilere finansal destek sağladığı görülmektedir. Kadın girişimci sayısını arttırarak ekonomik işlevleri ile kalkınmaya katkı sunmaktadırlar.

İncelenen STK'ların projeleri karşılaştırıldığında her projede farkındalık, eğitim, üretim ve pazarlama, finans alanlarında eş zamanlı faaliyetler yürütüldüğü görülmektedir. Yürütülen faaliyetler ile kalkınmanın bireysel, toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutlarına destek sağlanmıştır. Kadın girişimcilerin destekleyen STK'ların projelerinden elde edilen bulgular sonucu kalkınmaya çok boyutlu destek sağladıkları görülmektedir. Ayrıca izleme ve mentörlük desteği ile sürdürülebilir kalkınmayı amaçlamaktadırlar.

Sonuç

Etkin ve sürdürülebilir kalkınma, yerel aktörleri de içine alan bir yaklaşımla ve toplumun tüm kesimlerinin katılımın sağlanmasıyla gerçekleştirilebilir. Yerel aktörlerden biri olan STK'lar, kalkınmayı tüm boyutlarıyla ve tüm kesimleri dahil ederek desteklemektedir. Dahil ettiği kesimlerden biri de kadınlardır. Üretken nüfusun tamamının ekonomik kalkınma için önemli olduğu göz önüne alındığında kadınların ekonomik alandan dışlanmalarının ekonomik kalkınma önünde büyük bir engel olduğu görülmektedir. Özellikle yerelde kadın girişimcilerin ekonomik alana dahil edilmesi, girişimci olan kadınların desteklenmesi yerel kalkınmada büyük rol oynamaktadır.

Makalede üç sivil toplum kuruluşunun faaliyetleri incelendiğinde görülmektedir ki; projelerle kadınlara sadece girişimci olması yönünde değil sosyal, kültürel, politik boyutlarda da destek olmaktadır. Kadınların her boyutta desteklenmesiyle yerel halkın dönüşümüne katkı sağlamakta ve sürdürülebilir yerel kalkınmada rol almaktadır.

Yereldeki iş olanaklarının değerlendirilmesi yönünden avantaja sahip olan STK'lar, iş modelleri sunarak kadınların girişimcilik fikirlerini hayata geçirmelerini sağlamaktadır. Pazarlama ve satış konusunda, girişim sürecinde ve sonrasında problemlerle karşılaştığında danışmalık faaliyetleriyle sürdürülebilir ekonomiyi desteklemektedir. Kaynakların aktarılması konusunda aracılık yaparak ihtiyacı olan kadınlar için finansman desteği sunmaktadır.

STK'lar, kadınların güçlenmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir. Güçlendirme faaliyetleriyle kadınların potansiyellerini ve yeteneklerini keşfetmesine yardımcı olmaktadır. Şiddet, toplumsal cinsiyet, eşitlik gibi konularda yürüttüğü farkındalık çalışmalarına tüm kesimleri dahil etmektedir. Böylece yerel kalkınma için gerekli bütün aktörleri projeye dahil etmektedir.

STK'lar kadınların sorunlarını görünür kılmaktadır. Kamuoyu oluşturarak taleplerin dile getirilmesini sağlamaktadır. Sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmakta ve yönetimin sorunlara müdahale etmesine aracılık etmektedir.

Kadınlar arasında dayanışmayı destekleyerek o yöredeki tüm kadınların güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Hem sosyal sermaye oluşmasına katkı sunmakta hem de kadınların problemlerini çözme konusunda sosyal destek ağları oluşturmaktadır. Ayrıca özgüven sahibi olan kadınlar başka kadınları da

bilinçlendirme çalışmaları yapmakta, hizmetlere ulaşması konusunda desteklemektedir. Böylelikle STK'ların kadınlar aracılığıyla kelebek etkisi yarattığını söyleyebiliriz. Güçlenen ve ekonomik yaşama katılan kadınlar, yerel, ulusal ve küresel kalkınmaya hız kazandırmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: S.Ç., F.A.; Veri Toplama: S.Ç., F.A.; Veri Analizi /Yorumlama: F.A., S.Ç.; Yazı Taslağı: S.Ç., F.A.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: F.A., S.Ç.; Son Onay ve Sorumluluk: F.A., S.Ç.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Author Contributions: Conception/Design of study: S.Ç., F.A.; Data Acquisition: S.Ç., F.A.; Data Analysis/Interpretation: F.A., S.Ç.; Drafting Manuscript: S.Ç., F.A.; Critical Revision of Manuscript: F.A., S.Ç.; Final Approval and Accountability: : F.A., S.Ç.

Kaynakça/References

- Arıkan, C. (2016). Kadın girişimcilikte başarı ve başarıyı etkileyen faktörler: Bursa örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 138-156.
- Aslan, M. & Kaya, G. (2004). 1980 sonrası Türkiye’de siyasal katılımı sivil toplum kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 213-223.
- Aytekin, S. (2013). Yerel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşlarının rolü: Kayseri örneği. Yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.
- Banks, N. and Hulme, D.(2012). “The role of NGOs and civil society in development and poverty reduction.” *Brooks World Poverty Institute Working Paper* 171.
- Becerikli, K., ve Armatlı Köroğlu, B. (2017). STK’ların yerel kapasite geliştirmede ve yerel kalkınmada rolü; Antakya örneği. *Planlama Dergisi*, 27(2), 129-140.
- Can, Y. & Karataş, A. (2007). Yerel ekonomilerde kalkınmanın itici gücü olarak kadın. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (3), 251-261.
- Can, Y. ve Karataş, A. (2007). Yerel ekonomilerde kalkınmanın itici gücü olarak kadın girişimcileri rolü ve mikro finansman: Muğla ili örneği. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayı*. 251-261
- Cernea, M. (1995). *Nongovermental Organizations and Local Development*. Washington, D.C.: The Work Bank.
- Çelik, C. & Özdevecioğlu, M. (2001). Kadın girişimcilerin demografik özellikleri ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin Nevşehir ilinde bir araştırma. 1. Orta Anadolu Kongresi, 487-498, Nevşehir.
- Çiftçi, C. (2012). Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları (Sivil Toplum Kuruluşları İçin). Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi.
- Emini, F.T. (2013). Sivil toplum kuruluşlarının politika belirleme sürecindeki rolü: Tüsiad örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 43-56.
- Fidan, F. & Yeşil, Y. (2015). Türkiye’de kadın girişimciliğini geliştirmede eğitim faaliyetleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 318-329.
- Filizöz, B., ve Yaraş, D. (2020). Kadın girişimci profilinin belirlenmesine yönelik tr72 bölgesinde bir araştırma. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 179-196.
- Genç, N., Erdoğan, Ü. (2013). “Yerel Demokrasi ve Kalkınma Bağlamın Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Aydın Örneği”, B. Özer ve G. Şeker (Editörler), Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açılırları (ss. 249-263), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Matbaa Birimi.
- Gök, M. (2014). Toplumsal Kalkınmanın ve Sosyal Sermayenin Bilinmeyen Aktörleri: Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşları, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Göymen, K. (2010). *Türkiye’de yerel yönetim ve yerel kalkınma*. İstanbul: Boyut Yayınları.

- Güney, S. (2006). Kadın girişimciliğine genel bir bakış. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), 25-43.
- Hisrich, R. D., Peters M. P. & Shepherd, D. A. (2017). *Entrepreneurship*. McGraw Hill Education. Tenth Edition. United States of America.
- KAGİDER (2020). *Kagider Tarımda Kadın Girişimci Geliştirme ve Hızlandırma Programı* <https://kagider.org/kurumsal/basin-odasi/haberler/2008/2020/02/12/kagider-i-n-tarimda-kadin-gi-ri-si-mci-programi-hayata-gecti> Erişim Tarihi: 08.01.2021
- Kagider Hakkında <https://www.kagider.org/kurumsal/kagider-hakkinda> Erişim tarihi: 17.12.2020
- Kagider Projeleri <https://www.kagider.org/kurumsal/projeler-etkinlikler/projeler/lists/projeler/t%C3%BCrkiye-nin-kad%C4%B1n-giri%C5%9Fimcisi-yar%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1> Erişim Tarihi: 18.12.2020
- KAMER (2017). *Kamer Her Kadın İçin Bir Fırsat Projesi* https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=289 Erişim Tarihi:16.12.2020
- KAMER (2018) *Kamer Kadın Girişimciliği faaliyet sonuçları* https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=386 Erişim Tarihi: 16.12.2020
- KAMER (2018). *Kamer Dünyayı Kadınlar ve Çocuklar Değiştirecek faaliyet sonuçları* https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=385 Erişim Tarihi 16.12.2020
- KAMER (2018). Kamer Kadının İnsan Hakları https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=384 Erişim Tarihi: 08.01.2021
- Kamer Hakkında https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270
Erişim Tarihi:16.12.2020
- Kaya, E. (2007). *Kent yönetiminde yeni yaklaşım yerel kalkınma yönetimi*. İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Kaypak, Ş. (2013). Yerel kalkınmada yeni bir anlayış; kentlerin markalaşması (Hatay Marka Kent Örneği). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 14(1), 335-355
- KEDV Hakkında <https://www.kedv.org.tr/kedv-hakkinda> Erişim Tarihi:17.12.2020
- KEDV, *Ekonomik Güçlendirme Programı* <https://www.kedv.org.tr/ekonomik-guclendirme> Erişim Tarihi:17.12.2020
- Keskin, S. (2014). Türkiye’de kadın girişimcilerin durumu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9 (1), 71-94.
- Kurt, S. & Taş, Y. (2015). Sivil toplum örgütlerinde profesyonel ve gönüllü çalışma ilişkileri: Tehditler ve fırsatlar. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(4), 199-214.
- Küçük, M., ve Güneş, G. (2013). Yerel kalkınmada bir etken olarak turizm: Yerel sivil toplum kuruluşlarının görüşleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22(4), 23-50.
- Küçükaltan, D. (2009). Genel bir yaklaşımla girişimcilik. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4(1), 21-28.

- Nikkhah, H. A., and Redzuan, M. R. B. (2010). The role of NGOs in promoting empowerment for sustainable community development. *Journal of Human Ecology*, 30(2), 85-92.
- Oktay, E. ve Zeren, H. E. ve Pekküçükşen, Ş. (2016). Belediyelerin sosyal girişimcilik faaliyetlerinin yerel kalkınmaya etkisi: Denizli belediyesi örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 5(2) .267- 276
- Öztürk, Y. (2015). *Sivil Toplum Örgütleri ve Yoksulluk*. İstanbul: Akademik Kitaplar
- Sayın, E. (2011). Kadın girişimcilerin sorunlarının betimleyici analizi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 3(1), 23-32.
- Sevinç, A. ve Eren, T. (2016). Bölgesel kalkınma ve girişimcilik: Ahiler kalkınma ajansı örneği. *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2 (1), 1-22.
- Soysal, A. (2010). Türkiye’de kadın girişimciler: Engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 83-114.
- Şahin, E. (2009). Kadın girişimcilik ve Konya ilinde kadın girişimcilik profili üzerine bir uygulama. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 9(17), 286-309.
- Şahin, L. ve Öztürk, M. (2011). Küreselleşme sürecinde sivil toplum kuruluşları ve Türkiye’deki durum. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0 (54), 3-29
- Şimşek, G. ve Altun, F . (2020). Sosyal belediyecilikte sosyal hizmetlerin ve sosyal girişimci faaliyetlerin rolü. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4 (1), 55-61
- Şimşek, M. (2008). *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Talas, M. (2011). Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 387-401.
- Tan, F.Z.S. (2006). Tarihi akış içinde Kastamonu kadın girişimciliği. 14. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 527-532, Erzurum.
- Taştekin, A. (2020). Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin yerel karar alma sürecine katılımı. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (19) , 195-211 .
- TUGİAD. (1993). Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Önemi ve Değişen Girişimcilik Nitelikleri. İstanbul: Simge Matbaacılık.
- Tuncay, T. (2019). Sivil toplum örgütlerinin işlevleri (Ed). Tarık Tuncay. Sivil Toplum Örgütleri kitabı içinde (ss.42-60). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Werker, E. ve Ahmed, Z. (2008). What do nongovernmental organizations do? *Journal of Economic Perspectives*, 22(2): 73-92
- Yetim, N. (2002). Sosyal sermaye olarak kadın girişimciler: Mersin örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2(2), 79-92.
- Yılmaz, E. ve Karaçelebi, F . (2020). Kadın girişimcilerin girişim süreçleri üzerine bir araştırma. *İş ve İnsan Dergisi*. 7 (2). 283-293
- Yılmaz, V. ve Efşan, N. (2019). Yerel kalkınma aktörlerinin yerel kalkınma yaklaşımı perspektifinde incelenmesi. *RveS- Research Studies Anatolia Journal*, 2(7). 342-359.

